

УДК 336.143

В. Ю. Грегуль,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1083-0721>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.24.238

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

V. Gregul,
Postgraduate student, State University of Trade and Economics, Kyiv

MAIN DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF BUDGET EXPENDITURE PLANNING

У статті розкрито основні напрями підвищення ефективності планування видатків бюджету. Важливим є те, що спрямованість бюджетної політики на досягнення суспільно значущих результатів зумовлює необхідність удосконалення підходів до оцінки ефективності використання бюджетних коштів, зосередження уваги як на управлінні фінансовими ресурсами, так і на управлінні результатами, що посилить роль бюджетних видатків як дієвого інструменту розвитку суспільних відносин. Визначено, що як складова системи державних фінансів, бюджетні видатки активно застосовуються для впливу на розвиток соціально-економічних процесів у державі, їх вплив визначається не лише обсягом перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет, а й структурою видатків бюджету, тобто пропорціями розподілу бюджетних ресурсів між напрямками суспільного розвитку. Показано, що визначення обсягу й структури бюджетних видатків повинно ґрунтуватися на ретельному аналізі динаміки соціально-демографічних та фінансово-економічних процесів. Формування обсягу видаткової частини бюджету визначається рівнем податкових надходжень до доходної частини бюджету та значенням дефіциту бюджету, який розраховується з урахуванням динаміки економіки, стратегічних підходів до управління державними фінансами. Необхідним є формування видатків бюджету на основі програмно-цільового методу планування бюджету, що забезпечить чіткий зв'язок між стратегічними цілями держави та реальними результатами діяльності органів державного управління, підвищуючи ефективність використання бюджетних коштів. Середньостроковий і річний плани бюджетних видатків повинні узгоджуватися з прогнозними показниками та містити жорсткі бюджетні обмеження для головних розпорядників бюджетних коштів. Подальший розвиток системи формування бюджетних видатків доцільним є у напрямі розширення використання перспективного бюджетного планування на основі програмно-цільового методу.

The article reveals the main directions of increasing the efficiency of budget expenditure planning. It is important that the focus of budget policy on achieving socially significant results necessitates the improvement of approaches to assessing the efficiency of using budget funds, focusing on both financial resource management and results management, which will strengthen the role of budget expenditures as an effective tool for the development of public relations. It has been determined that as a component of the public finance system, budget expenditures are actively used to influence development of socio-economic processes in the state, their impact is determined not only by the volume of redistribution of gross domestic product through the budget, but also by the structure of budget expenditures, that is, the proportions of the distribution of budget resources between areas of social development. It is shown that determining the volume and the structure of budget expenditures should be based on a thorough analysis of the dynamics of socio-demographic and financial-economic processes. The formation of the volume of the expenditure part of the budget is determined by the level of tax revenues to the revenue part of the budget and the value budget deficit, which is calculated taking into account the dynamics of the economy, strategic approaches to public finance management. Medium-term and annual budget expenditure plans must be consistent with forecast indicators and contain strict budget restrictions for the main

administrators of budget funds. It is noted that budget expenditures are an important tool of state regulation and should be planned on the basis of modern principles of economic management, which will ensure a clear connection between the strategic goals of the state and results of the activities of public administration bodies, increasing transparency and efficiency of the use of budget resources. Further development of the system of formation of budget expenditures is advisable to be carried out in the direction of expanding the use of the principles of prospective forecasting and planning based on the program-target method.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, бюджетний механізм, планування видатків бюджету, ефективність видатків бюджету.

Key words: budget, budgetary policy, budgetary mechanism, budget expenditure planning, budget expenditure efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку фінансово-бюджетних відносин можна назвати праці Е. Аткинсона, Ш. Бланкарта [1], Дж. М. Кейнса, В. Нордхауса, К. Рау, В. Танзі, П. Самуельсона, Дж. Стігліца. Питання бюджетної політики, формування видатків бюджету досліджуються у працях вітчизняних вчених: Т. Канєвої [7], С. Качули [3], І. Лук'яненко, І. Любчак [9], А. Мазаракі, В. Макогон [8], Л. Лисяк, І. Луніної, М. Пасічного [7], Ю. Радіонова, О. Самошкіної [2], В. Федосова, І. Чугунова [2—4, 7—10] та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням дослідження є розкриття сутності та визначення напрямів підвищення ефективності планування видатків бюджету. Важливим є встановлення чітких залежностей між бюджетними програмами та основними завданнями головних розпорядників бюджетних коштів. Доцільним є здійснення подальшого розвитку системи формування бюджетних видатків у напрямі розширення використання принципів перспективного прогнозування та планування на основі програмно-цільового методу, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів. Необхідним є науково обгрунтоване визначення пріоритетів бюджетних ресурсів, удосконалення методології оцінювання результативності бюджетних програм відповідно до загальнодержавних цілей, розбудова дієвої системи моніторингу ефективного використання бюджетних коштів. Вагомим є удосконалення принципів середньострокового планування бюджетних ресурсів на основі програмно-

цільового підходу та впровадження сучасних аналітичних і управлінських інструментів у діяльність розпорядників бюджетних коштів. Реалізація цілеспрямованої, узгодженої та дієвої бюджетної політики вимагає науково обгрунтованої системи бюджетного регулювання, що забезпечує формування єдиної бюджетної стратегії в питаннях формування видатків бюджету, дефіциту бюджету, управління державним боргом, міжбюджетними відносинами. Актуальним є те, що видатки бюджету повинні плануватися на основі програмно-цільового методу планування бюджету, що забезпечить чіткий зв'язок між стратегічними цілями держави та реальними результатами діяльності органів державного управління, підвищуючи прозорість і ефективність використання бюджетних коштів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Підвищення результативності й ефективності використання бюджетних коштів у процесі реалізації ключових завдань соціально-економічного розвитку потребує вдосконалення механізмів формування видатків бюджету на основі науково обгрунтованої системи бюджетного регулювання та якісного прогнозування і планування видатків у середньо— і довгостроковій перспективі. Спрямованість бюджетної політики на досягнення суспільно значущих результатів зумовлює необхідність удосконалення підходів до оцінки ефективності використання бюджетних коштів, зосередження уваги не лише на управлінні фінансовими ресурсами, а насамперед на управлінні результатами, що посилить роль бюджетних видатків як дієвого інструменту розвитку суспільних відносин. На даному етапі потребують розширення дослідження, спрямовані на аналіз впливу бюд-

жетних видатків на динаміку соціально-економічних процесів, підвищення дієвості їх використання як інструмента економічного розвитку. Водночас необхідним є покращення якості бюджетного прогнозування й планування видатків, підвищення результативності бюджетної політики. Основним завданням формування видаткової частини бюджету виступає науково обгрунтоване регулювання її обсягу та внутрішньої структури з метою досягнення стратегічних суспільних пріоритетів. Поряд із цим подальшого вдосконалення потребує система формування бюджетних видатків, зокрема щодо посилення використання їх регуляторного потенціалу та забезпечення раціонального розподілу бюджетних ресурсів між напрямками з урахуванням їх пріоритетності, циклічних коливань економічних, соціальних і демографічних процесів. Це зумовлює необхідність розроблення інституційних засад формування видатків бюджету у державній системі стратегічного планування і прогнозування, створення структурно-функціональної моделі бюджетного регулювання у сфері видатків. Поглиблення досліджень потребують питання перспективного прогнозування бюджетних видатків, удосконалення принципів середньострокового та річного планування видатків бюджету на основі програмно-цільового методу з урахуванням соціальних, демографічних тенденцій. Важливо також удосконалювати методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм і діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, принципи їх інтеграції в бюджетний процес, що сприятиме підвищенню продуктивності використання фінансових ресурсів та ефективності управління результатами бюджетної діяльності. Як складова системи державних фінансів, бюджетні видатки активно застосовуються для впливу на розвиток соціально-економічних процесів у державі, їх вплив визначається не лише обсягом перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет, а й структурою видатків бюджету, тобто пропорціями розподілу бюджетних ресурсів між напрямками суспільного розвитку. Обсяг і структура бюджетних видатків зумовлюються функціями та завданнями держави у забезпеченні суспільного добробуту, проведенні соціально-економічних перетворень, рівнем державного впливу на економіку, динамікою соціально-економічного розвитку країни, особливостями, пріоритетами суспільного розвитку. Сутність бюджетних видатків як економічної категорії розкривається через їхні функції, серед яких розподільна,

стабілізаційна, регулююча, стимулююча, інформаційна, контрольна [4, 9].

Одним із ключових завдань бюджетної політики є вдосконалення механізмів використання регулюючої функції бюджетних видатків для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. У межах цієї функції видатки бюджету виконують роль адаптивного інструмента в системі державного регулювання, що передбачає науково обгрунтоване визначення оптимального обсягу та структури видаткової частини бюджету. Такий підхід дозволяє впливати на динаміку економічних, соціальних і демографічних процесів з урахуванням їх циклічних коливань, стратегічних орієнтирів розвитку держави та результативності бюджетної діяльності. Зміна динаміки економічних, соціальних чи демографічних процесів впливає на обсяг і структуру бюджетних видатків, характер державної політики у цій сфері, що здатне формувати майбутні тенденції соціально-економічного розвитку країни. Оскільки параметри динаміки та структури видатків бюджету відображають перелік і значущість стратегічних пріоритетів держави, їх регулювання надає змогу формувати виважену бюджетну політику, спрямовану на ефективне вирішення важливих суспільних потреб на відповідних етапах розвитку та на запобігання негативним економічним і демографічним тенденціям у майбутньому. Досвід провідних країн свідчить, що періоди активного використання бюджетних видатків як інструмента регулювання економічної динаміки характеризуються темпами економічного зростання. Перспективне прогнозування та планування бюджетних видатків є ключовим інструментом державного впливу на економічні й соціальні процеси, оскільки визначає напрями використання бюджетних ресурсів у майбутньому відповідно до цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Наукове обгрунтування прогнозних розрахунків є необхідною умовою, що забезпечує їх відповідність реальним економічним і бюджетним тенденціям. Система бюджетного прогнозування передбачає єдину методологічну, аналітичну основу розробки прогнозів, забезпечуючи їх узгодженість, послідовність і безперервність.

Середньостроковий і річний плани бюджетних видатків повинні узгоджуватися з прогнозними показниками та містити жорсткі бюджетні обмеження для головних розпорядників бюджетних коштів. Таке планування має базуватися на програмно-цільовому методі, що підвищує ефективність використання бюджет-

них ресурсів. На базі прогнозних макроекономічних показників та аналізу виконання бюджетів у попередніх періодах визначаються загальні показники доходів, видатків і кредитування бюджету, включаючи обсяги державних капітальних вкладень та фінансування, необхідні для складання проєкту державного бюджету і прогнозних розрахунків на два наступні бюджетні періоди. Попри запровадження елементів середньострокового прогнозування у бюджетний процес, індикативні прогнозні показники поки що мають обмежене застосування в подальшому бюджетному плануванні. Одним із актуальних завдань є встановлення чітких залежностей між бюджетними програмами та стратегічними цілями головних розпорядників бюджетних коштів. Важливим кроком у вдосконаленні бюджетного процесу стало розширення горизонту планування з одного до трьох років, при цьому основною складовою середньострокового бюджетного планування є Бюджетна декларація. На відміну від попередніх документів, вона додатково встановлює граничні обсяги видатків для головних розпорядників бюджетних коштів на кожен рік середньострокового періоду. Під час її розгляду у Верховній Раді України розпорядники звітують про досягнуті результати та окреслюють плани на майбутні роки, визначаючи конкретні результати, яких зобов'язуються досягти. Така модель базується на принципі "ковзного" планування: щороку до декларації додається новий, третій рік, з урахуванням раніше визначених обмежень, окрім цього впроваджено комплексну оцінку ефективності бюджетних видатків. Попри здійснені зміни, подальше вдосконалення системи бюджетного прогнозування потребує узгодження прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку та бюджетного процесу, запровадження механізмів перспективного планування. Необхідною є науково обгрунтована стратегія соціально-економічного розвитку країни з чітко визначеними цілями, пріоритетами та інструментами їх реалізації. Удосконалення середньострокового прогнозування дозволить пов'язати коротко- та середньострокові бюджети зі стратегічними завданнями розвитку країни. Основними завданнями є науково обгрунтоване визначення пріоритетів бюджетних ресурсів, удосконалення методології оцінювання результативності бюджетних програм відповідно до загальнодержавних цілей, розбудова дієвої системи моніторингу ефективного використання бюджетних коштів. Наукове обгрунтування та впровадження прогнозування бюджетних

видатків з розширенням горизонту середньострокового планування до п'яти років і формування річних бюджетів у межах багаторічної перспективи є важливими умовами перетворення бюджетних видатків на дієвий інструмент соціально-економічного розвитку. Прогнозування й планування бюджетних видатків має базуватися на всебічному аналізі тенденцій соціально-економічних і бюджетних показників, що дозволяє враховувати можливі зміни макроекономічних та демографічних факторів. Це надає змогу розробляти дієві антикризові заходи, своєчасно ухвалювати регулюючі рішення та забезпечувати формування достатнього обсягу бюджетних ресурсів для задоволення суспільних потреб. Окрім того, такий підхід сприяє впливу на структуру бюджетних видатків з метою згладжування циклічних коливань та стимулювання сталого розвитку. Водночас оптимізація бюджетних видатків можлива за умови попереднього визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку на середньо— та довгострокову перспективу. Видатки бюджету, будучи важливим інструментом державного регулювання, повинні плануватися на основі сучасних принципів економічного управління, що забезпечить чіткий зв'язок між стратегічними цілями держави та реальними результатами діяльності органів державного управління, підвищуючи прозорість і ефективність використання бюджетних коштів. Важливим є удосконалення принципів середньострокового планування бюджетних ресурсів на основі програмно-цільового підходу та впровадження сучасних аналітичних і управлінських інструментів у діяльність розпорядників бюджетних коштів. Реалізація цілеспрямованої, узгодженої та дієвої бюджетної політики вимагає науково обгрунтованої системи бюджетного регулювання, що забезпечує формування єдиної бюджетної стратегії в питаннях формування видатків бюджету, дефіциту бюджету, управління державним боргом, міжбюджетними відносинами. Такий підхід створює основу для збалансованого функціонування бюджетної системи та забезпечення суспільного розвитку в перспективному періоді. Ефективність бюджетного регулювання визначається розумінням його економічної сутності, елементів та ключових чинників, що впливають на формування та розвиток фінансової системи [7, 10].

Бюджетне регулювання у сфері видатків виступає комплексом функціональних фінансово-бюджетних і економічних складових, серед яких обсяг і структура видаткової частини

бюджету, доходів бюджету, дефіциту бюджету, динаміка державного боргу, особливості міжбюджетних відносин, темпи соціально-економічного розвитку та оптимальні пропорції між зазначеними показниками. У сфері видаткового бюджетного регулювання застосовуються обґрунтовані підходи до визначення раціонального обсягу та структури бюджетних видатків з урахуванням суспільних пріоритетів, циклічності економічних процесів та результативності бюджетної діяльності у конкретних сферах. Концепція адаптивної бюджетної архітектури розглядає видаткове регулювання як динамічну систему, що потребує постійного вдосконалення шляхом оптимізації співвідношень між її елементами через коригування параметрів бюджету відповідно до економічних циклів, пріоритетів суспільного розвитку та ефективності реалізації бюджетної політики. Формування обсягу видаткової частини бюджету визначається рівнем податкових надходжень до доходної частини бюджету та значенням дефіциту бюджету, який розраховується з урахуванням циклічності економіки та стратегічних підходів до управління державним боргом. Процес визначення обсягу бюджетних видатків передбачає заходи стимулювання внутрішнього попиту та виробництва: у періоди економічного спаду через збільшення бюджетних витрат, у періоди зростання через їх обґрунтоване зменшення. В умовах рецесії держава одночасно знижує податкове навантаження та збільшує бюджетні видатки, оскільки за скорочення фактичних споживчих і інвестиційних витрат бюджетна політика має забезпечувати стабільний рівень державних вкладень. Основним завданням державної політики у сфері бюджетних видатків є оптимізація та економічне використання бюджетних коштів у поєднанні з підвищенням ефективності та результативності їх застосування, що дозволить забезпечити достатній рівень державних послуг за умов обмеженості фінансових ресурсів. Визначення обсягу й структури бюджетних видатків повинно ґрунтуватися на ретельному аналізі динаміки соціально-демографічних та економічних процесів, що надасть змогу встановити фазу циклічного економічного розвитку, визначити тенденції фактичних показників бюджетних видатків. Процес прогнозування видатків бюджету передбачає формування низки варіантів розподілу бюджетних ресурсів у середньостроковій і довгостроковій перспективі, оцінювання впливу таких варіантів на економічні, соціальні та демографічні показники здійснюється шляхом застосування моделей

оптимізації структури видаткової частини бюджету. Подальший розвиток системи формування бюджетних видатків доцільним є здійснення у напрямі розширення використання принципів перспективного прогнозування та планування на основі програмно-цільового методу, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

ВИСНОВКИ

Спрямованість бюджетної політики на досягнення суспільно значущих результатів зумовлює необхідність удосконалення підходів до оцінки ефективності використання бюджетних коштів, зосередження уваги як на управлінні фінансовими ресурсами, так і на управлінні результатами, що посилить роль бюджетних видатків як дієвого інструменту розвитку суспільних відносин. Як складова системи державних фінансів, бюджетні видатки активно застосовуються для впливу на суспільно-економічний розвиток. Видатки бюджету повинні плануватися на основі програмно-цільового методу планування бюджету, що забезпечить чіткий зв'язок між стратегічними цілями держави та реальними результатами діяльності органів державного управління, підвищуючи прозорість і ефективність використання бюджетних коштів. Середньостроковий і річний плани бюджетних видатків повинні узгоджуватися з прогнозними показниками та містити жорсткі бюджетні обмеження для головних розпорядників бюджетних коштів, таке планування має базуватися на програмно-цільовому методі, що підвищує ефективність використання бюджетних ресурсів. Визначення обсягу й структури бюджетних видатків повинно ґрунтуватися на ретельному аналізі динаміки соціально-демографічних та економічних процесів, що надасть змогу встановити фазу циклічного економічного розвитку, визначити тенденції фактичних показників бюджетних видатків. Формування обсягу видаткової частини бюджету визначається рівнем податкових надходжень до доходної частини бюджету та значенням дефіциту бюджету, який розраховується з урахуванням циклічності економіки та стратегічних підходів до управління державним боргом. Прогнозування й планування бюджетних видатків має базуватися на всебічному аналізі тенденцій соціально-економічних і бюджетних показників, що дозволяє враховувати можливі зміни макроекономічних та демографічних факторів, зазначене надає можливість розробляти дієві фінансово-бюд-

жетні заходи, своєчасно ухвалювати відповідні рішення та забезпечувати формування достатнього обсягу бюджетних ресурсів для задоволення суспільних потреб.

Література:

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки; пер. з нім. Київ: Либідь, 2000. 654 с.

2. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2019. № 2. С. 103—121.

3. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С. 8798.

4. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

5. Чугунов В.І. Формування бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економіка та держава. 2019. № 12. С. 132—137.

6. Чугунов В.І. Фінансово-бюджетна політика в умовах суспільно-економічних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 20. С. 125—130.

7. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.

8. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12 (1), pp. 1—11.

9. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. Scientia fructuosa. 2024. № 5. P. 4—14.

10. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. Demography and Social Economy. 2024 № 4 (58). P.113—127.

References:

1. Blankart, Sh. (2000), Derzhavni finansy v umovakh demokratii [State finances in the conditions of democracy], Lybid', Kyiv, Ukraine.

2. Chuhunov, I.Ya. and Samoshkina, O.A. (2019), "Budget expenditures in the system of state regulation of the socio-economic development of the country", Visnyk KNTEU, vol. 2, pp. 103—121.

3. Chuhunov, I.Ya. and Kachula, S.V. (2020), "State financial policy to ensure the social development of society", Visnyk KNTEU, vol. 2, pp. 87—98.

4. Chuhunov, I.Ya. (2021), Biudzhetna strategiiia suspil'noho rozvytku [Budget strategy for social development], Kyiv.nats.torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

5. Chugunov, V. (2019), "Budgeting as a tool for social development", Ekonomika ta derzhava, vol. 12, pp. 132—137.

6. Chuhunov, V.I. (2024), "Financial and budgetary policy in the conditions of socio-economic transformations", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 20. pp. 125—130.

7. Chugunov, I. Kaneva, T. and Pasichnyi, M. (2018), Budget policy of social development, Scientific Route, Tallinn, Estonia.

8. Chugunov, I. Makohon, V. Titarchuk, M. and Krykun, T. (2023), "The budget policy of Ukraine under martial law", Public and Municipal Finance, vol. 12 (1), pp. 1—11.

9. Chugunov, I. and Liubchak, I. (2024), "Budgeting under martial law", Scientia fructuosa, vol. 5, pp. 4—14.

10. Chugunov, I. (2024), "Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country", Demography and Social Economy, vol. 4 (58), pp. 113—127.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663